

Міжнародне право

УДК 341.7:343.2/7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15587639>

**Теорія і практика імунітету від кримінальної юрисдикції
дипломатичних агентів: міжнародний аспект**

Філянїна Людмила Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

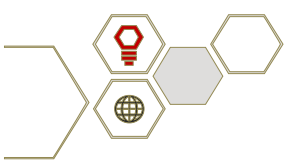
Університету митної справи та фінансів,

м. Дніпро, Україна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8805-5510>

Прийнято: 19.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

***Анотація.** У статті досліджується міжнародно-правова природа імунітету від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів. Аналізуються теоретико-правові засади дипломатичного імунітету, його межі та винятки, а також практика застосування у зовнішньополітичній діяльності держав. Враховуючи зростання кількості конфліктних ситуацій, пов'язаних із можливим зловживанням дипломатичними привілеями, актуальність теми зумовлена потребою переосмислення балансу між забезпеченням функціональної недоторканності дипломатичних агентів держави-акредитації і забезпеченням юрисдикційного суверенітету держави-перебування. Особлива увага приділяється функціональному призначенню і цілям дипломатичного імунітету, сучасним викликам котрі пов'язані зі зловживанням імунітетом та забезпеченням правосуддя, способам обмеження імунітету, виняткам, що дозволяють притягати до кримінальної відповідальності таких осіб: відмова від імунітету, практика висилання та можливість оголосити особу – «persona*

non grata». Розглядаються приклади щодо обмеження дипломатичного імунітету в контексті принципів справедливості, невідворотності покарання та відповідальності за скоєні злочини.

У дослідженні застосовано сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема методи системного аналізу, порівняльно-правовий, та формально-юридичний. Застосування методу порівняльного аналізу дозволило виявити основні підходи до реалізації дипломатичного імунітету, визначити узагальнені риси у міжнародній та національній практиці.

Результати дослідження свідчать, імунітет дипломатичних представників від кримінальної юрисдикції носить суто процесуальний характер, тобто не усуває особисту кримінальну відповідальність, а лише встановлює специфічну процедуру її реалізації.

З метою запобігання безкарності у випадках вчинення тяжких злочинів інститут імунітету від кримінальної відповідальності дипломатичних агентів потребує вдосконалення, з урахуванням збереження гарантій необхідних для ефективного функціонування дипломатичної служби.

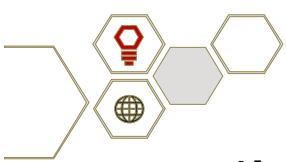
Ключові слова: дипломатичний імунітет, Віденська конвенція 1961 року, кримінальна юрисдикція, міжнародна відповідальність, міжнародне право, особистий імунітет, функціональний імунітет, «*persona non grata*».

Theory and practice of immunity from criminal jurisdiction of diplomatic agents: international aspect

Liudmyla Filianina

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International Law,
University of Customs and Finance,
m. Dnipro, Ukraine,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8805-5510>

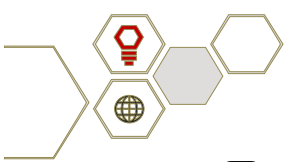

Abstract. *The article examines the international legal nature of immunity from criminal jurisdiction of diplomatic agents. The author analyzes the theoretical and legal foundations of diplomatic immunity, its limits and exceptions, as well as the practice of its application in the foreign policy activities of states. Given the growing number of conflict situations related to the possible abuse of diplomatic privileges, the relevance of the topic is due to the need to rethink the balance between ensuring the functional immunity of diplomatic agents of the accrediting State and ensuring the jurisdictional sovereignty of the host State. Particular attention is paid to the functional purpose and objectives of diplomatic immunity, current challenges related to the abuse of immunity and the administration of justice, ways to limit immunity, exceptions that allow to bring such persons to criminal liability: refusal of immunity, expulsion practice and the possibility of declaring a person – “persona non grata”. Examples of restrictions on diplomatic immunity in the context of the principles of justice, inevitability of punishment, and responsibility for crimes are considered.*

The study applies a combination of general scientific and special legal methods, in particular, system analysis, comparative legal analysis, and formal legal analysis. The comparative analysis method made it possible to identify the main approaches to implementing diplomatic immunity and to determine the generalized features in international and national practice.

The results of the study show that the immunity from criminal jurisdiction of diplomatic agents is procedural in nature, and therefore does not exempt them from individual criminal liability, but determines its special procedure. In order to prevent impunity in cases of serious crimes, the institution of immunity from criminal liability of diplomatic agents needs to be improved, with due regard for the safeguards necessary for the effective functioning of the diplomatic service.

Keywords: *diplomatic immunity, Vienna Convention of 1961, criminal jurisdiction, international responsibility, international law, personal immunity, functional immunity, “persona non grata”.*

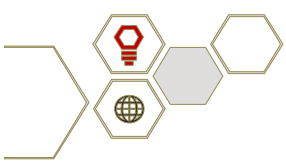

Постановка проблеми. У сучасній системі міжнародних відносин імунітет від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів виступає одним із ключовим інститутів гарантуючих ефективно та безперешкодне виконання ними своїх функцій. Разом з тим, процеси загальної глобалізації, зростання рівня міжнародної злочинності, а також розвиток механізмів захисту прав людини ставлять під сумнів абсолютність та безумовність цього імунітету. Проблема зловживання дипломатичними привілеями з метою уникнення кримінальної відповідальності, зокрема у справах, пов'язаних із тяжкими злочинами, стає більш очевидною, тому і викликає не тільки зацікавленість але і певне занепокоєння як у науковій спільноті, так і серед представників державних інституцій та міжнародних організацій.

Актуальність теми полягає у необхідності поглибленого дослідження співвідношення міжнародно-правових норм, що гарантують імунітет, та необхідністю забезпечення правосуддя. Практичне значення, дослідження даної теми, зумовлено пошуком ефективних запобіжних механізмів зловживання імунітетом, із дотриманням основ дипломатичного спілкування між державами. Отже, означена проблема безпосередньо пов'язана як із вдосконаленням міжнародного договірної механізму регулювання імунітету, так і з необхідністю адаптації національних правових систем до вимог сучасного міжнародного права та потреб глобальної безпеки й справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питання імунітету від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів, в різні часи, було предметом наукових досліджень та дискусій українських і зарубіжних науковців, а саме: К. Сандровський [1], К. Ріле [2], О. Ткалі [3], О. Чепель [4], та інших. Необхідно зазначити, що більшість досліджень зосереджено на доктринальному тлумаченні норм Віденської конвенції про право зовнішніх зносин 1961 р. її застосуванню та забезпеченні функціонального характеру дипломатичного імунітету.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу, приділену питанням імунітету від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів, окремі аспекти даної теми до цього часу

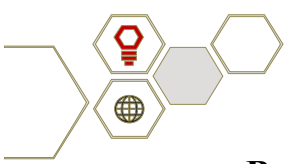

залишаються обмежено опрацьованими. Зокрема потребують додаткового дослідження наступні питання: відсутність уніфікованої міжнародної практики щодо механізмів притягнення дипломатичних агентів до кримінальної відповідальності у разі зловживання своїм статусом наданим Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р.; недостатній рівень адаптації та балансування національного кримінального законодавства і сучасних викликів міжнародного права пов'язаних із гарантіями імунітету та вимогам забезпечення правосуддя; обмежена ефективність запобіжних заходів таких як «*persona non grata*» чи відмова від імунітету, у контексті притягнення до кримінальної відповідальності. У даному контексті потенційний науковий внесок полягає в: обґрунтуванні можливостей уніфікації меж допустимого обмеження імунітету на рівні міжнародних інституцій та державної практики; вивчення механізмів, що дозволяють поєднати вимоги ефективного функціонування дипломатичних представництв із принципами справедливості, невідворотності покарання та відповідальності за скоєні злочини; сприянні формуванню збалансованої позиції щодо реформування інституту дипломатичного імунітету від кримінальної юрисдикції.

Отже, дане дослідження має на **меті** поглибити наукове розуміння правової природи імунітету від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів з урахуванням актуальних викликів міжнародного правопорядку.

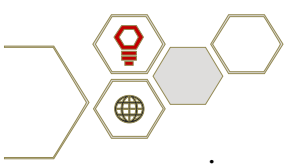
У межах даного дослідження реалізація мети можлива шляхом виконання наступних **завдань**: проаналізувати можливість обмеження імунітету дипломатичних агентів; дослідити міжнародну та національну судову практику щодо спроб притягнення дипломатичних агентів до кримінальної відповідальності; узагальнити результати наукових пошуків.

Розв'язання поставлених завдань може сприяти досягненню загальної мети дослідження – визначенню збалансованого підходу до проблеми імунітету, який відповідатиме викликам 21 століття з урахуванням фундаментальних основ дипломатичного спілкування.

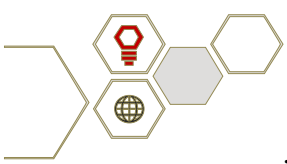
Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовими принципами сучасності, що регулюють міжнародні відносини, є принципи незалежності, суверенної рівності та гідності держав[5]. Відповідно до діючих міжнародно-правових норм, кожна держава, керуючись принципом територіального суверенітету, має повноваження на здійснення юрисдикції щодо всіх осіб і об'єктів у межах своїх національних кордонів, включаючи сухопутний, повітряний простори та внутрішні, територіальні води. Разом, з тим, в межах даної юрисдикції вирізняють персональний та універсальний типи. Так, персональна юрисдикція охоплює два напрями: активний – держава має право на застосування національного кримінального законодавства до дій громадян своєї держави, незалежно від території вчинення суспільно небезпечного діяння, та пасивний – коли держава прагне захистити інтереси своїх громадян, що стали жертвами злочинів за її територіальними межами. Універсальна ж юрисдикція передбачає право держави на переслідування осіб, винних у скоєнні найтяжчих та міжнародних злочинів, незалежно від місця їх скоєння або національної належності сторін. Отже, держава для реалізації кримінальної юрисдикції може послуговуватися будь якою із вищезазначених форм.

Водночас міжнародне право визнає ряд винятків, котрі обмежують реалізацію юрисдикційних повноважень щодо іноземних громадян та їхнього майна. Одним із таких винятків виступає імунітет іноземних посадових осіб, зокрема дипломатичних агентів, від кримінального переслідування. Даний вид імунітету викликає численні наукові дискурси, особливо в частині узгодження з принципами справедливості, невідворотності покарання та забезпечення відповідальності за скоєння злочинів. Так, К. Сандровський розглядає дипломатичний імунітет як базовий елемент, фундаментальний інститут у системі дипломатичного права[1]. Досліджуючи діяльність дипломатичних представників совєтського періоду, К. Ріле зосереджує увагу на обставинах, що зумовлювали висилку совєтських дипломатів, у контексті застосування ними імунітету від кримінального переслідування[2]. Водночас О. Чепель підкреслює, що імунітет від кримінальної юрисдикції є засобом абсолютного захисту, яким

наділений дипломатичний агент у державі-перебування[4]. Натомість, О. Ткалі, трактує імунітет, як окрему правову форму, котра становить виняток із загальних або спеціальних норм, що зазвичай застосовуються у правовому регулюванні [3]. А. Бегунц досліджує феномен імунітетів різних груп осіб у кримінальному праві України визначаючи правові підстави існування практики надання державою гарантій незастосування відповідальності певним суб'єктам, котрі вчиняють діяння, подібні до кримінальних правопорушень[6]. Дж. Хікі та А. Фіш акцентують увагу на потенційні наслідки скасування дипломатичного імунітету, а також обґрунтовують необхідність збереження імунітету від кримінальної юрисдикції для іноземних дипломатичних та консульських представників у США[7]. Е. Денца[8], А-Р. М. Абба і С. Сафіяну [9] докладно аналізують положення Віденської конвенції 1961 року, в аспекті надання дипломатичних імунітетів. А. Абусамара вивчає випадки зловживання дипломатичним імунітетом та пропонує механізми запобігання зловживань шляхом можливого запровадження страхових схем для компенсації шкоди, завданої дипломатичними агентами[10]. Р. Шай звертає увагу на необхідність деталізації змісту норм кримінально-процесуального законодавства України враховуючи сучасні стадії кримінального провадження, системи процесуальних дій і правового статусу суб'єктів кримінального процесу, а саме точного визначення кола суб'єктів таких імунітетів і з'ясування їх обсягу[11]. Дані наукові дискусії, демонструють необхідність модернізації інституту імунітету дипломатичних агентів з урахуванням справедливого балансу між існуючими сучасними загрозами й зловживаннями та необхідним для виконання своїх представницьких функції захистом дипломатів і верховенством права.

У системі сучасного міжнародного права дипломатичні представництва залишаються основною формою офіційного спілкування між державою-акредитації та державою-перебування. Реалізація таких контактів покладається на дипломатичних агентів. Термін «дипломатичний агент» має узагальнюючий характер і традиційно вживається для позначення державного службовця – посередника у двосторонніх відносинах між державами. Так, Віденська

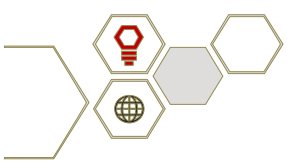

конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. (Віденська конвенція 1961 р.) визначає, дипломатичного агента як главу представництва або члена дипломатичного персоналу, які мають дипломатичні ранги (ст. 1 (п. е, d)). Задля забезпечення ефективного виконання службових обов'язків дипломатичним агентам гарантується найвищий рівень привілеїв та імунітетів у державі-перебування.

У переважній більшості випадків дипломатичний імунітет аналізується в рамках міжнародно-правових відносин, як механізм забезпечення безперешкодної реалізації функцій дипломатичного представництва на території держави-перебування. Призначення, дипломатичного імунітету, полягає у необхідності створення універсальних умов для належного виконання представницьких функцій, а також збереження стабільних та дружніх міждержавних відносин, особливо в контексті мирного врегулювання спорів або під час збройних конфліктів. Подекуди, дипломатичний агент держави-акредитації може опинитися у центрі політичної напруги між урядами держав акредитації та перебування і навіть стати об'єктом тиску чи переслідування. Зважаючи на необхідність запобігання подібним ситуаціям дипломатичні агенти потребують належного правового захисту від втручання з боку органів влади держави-перебування.

Дипломатичний імунітет, у контексті дослідження, розглядається як один із принципів міжнародного дипломатичного права, що передбачає захист офіційних представників держави-акредитації від кримінального, адміністративного та цивільного переслідування відповідно до юрисдикції держави-перебування. Проте ефективне застосування цього механізму залежить від взаємного дотримання сторонами норм міжнародного права, визнання суверенітету держав та належного ставлення до акредитованих дипломатичних представників, що ґрунтується на принципі взаємності.

Разом з тим, імунітет дипломатичних агентів від кримінальної юрисдикції не є особистим привілеєм та не може використовуватися як засіб уникнення відповідальності. Його основна мета – функціональна, а саме: гарантувати

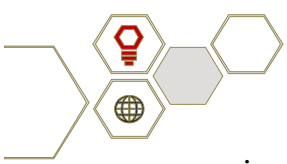
недоторканність дипломатичних агентів та уникнення можливого політично вмотивованого переслідування і забезпечення належного виконання представницької функції держави. Задля запобігання зловживання імунітетом від кримінальної юрисдикції з боку дипломатичних агентів нормами міжнародного права та національним законодавством, передбачена можливість реагування у формі відкликання дипломатичного агента, позбавлення його імунітету або оголошення «*persona non grata*».

Доктрина імунітету від кримінальної юрисдикції визнає право окремих категорій державних посадовців, зокрема глав держав, урядів, міністрів закордонних справ і дипломатичних агентів, на захист від кримінального переслідування у судах держави-перебування.

Водночас дана доктрина вступає в колізію з принципами міжнародного і національного права щодо невідворотності покарання та індивідуальної відповідальності за скоєння тяжких та міжнародних злочинів. У цьому контексті дедалі більше уваги приділяється пошуку балансу між дотриманням імунітету та необхідністю забезпечення справедливості і запобігання безкарності за скоєння суспільно небезпечних діянь міжнародного масштабу.

Доктринальна основа дипломатичного імунітету міститься у Віденській конвенції 1961 року. У її преамбулі, наголошується, що привілеї та імунітети надаються виключно з метою забезпечення ефективного функціонування дипломатичних представництв. Інші положення передбачають абсолютну недоторканність дипломатичного агента, який не підлягає затриманню чи арешту (ст. 29) або прямо закріплюють його імунітет від кримінальної юрисдикції держави-перебування (ст. 31). Проте на дипломатичного агента покладається обов'язок поважати законодавство держави-перебування, що підкреслює взаємну відповідальність сторін.

Імунітет може набувати функціонального характеру – виключно для виконання дипломатичних функцій передбачених Віденською конвенцією 1961 р., або особистого – як забезпечення загального захисту від судового переслідування незалежно від характеру дії протягом строку перебування на

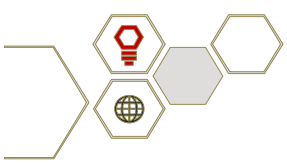

посаді. Водночас у практиці міжнародного права відомі винятки, коли дипломатичних агентів було притягнуто до кримінальної відповідальності.

По-перше, це добровільна відмова від імунітету державою-акредитації, що відкриває можливість для провадження у юрисдикції держави-перебування щодо скоєння злочинів, не пов'язаних із реалізацією функцій дипломатичного представника. Але треба зазначити, що це право держави-акредитації, самі дипломатичні агенти позбавлені такої ініціативи.

По-друге, це оголошення дипломата «*persona non grata*» – правовий інструмент держави-перебування, що реалізується у випадку зловживання статусом або скоєння серйозного злочину і призводить до припинення його дипломатичної місії. Дипломатичний агент, після оголошення його як небажаної особи в якості дипломатичного представника держави-акредитації, покидає територію держави-перебування. У випадку повернення на територію держави-перебування, відповідна особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за правопорушення, скоєне під час здійснення своїх функцій в період перебування на посаді, відповідно до національного законодавства цієї держави. Імунітет не є абсолютним захистом у випадку щодо переслідування особи за скоєння міжнародних злочинів, зокрема геноциду, злочинів проти людяності або воєнних злочинів, що підпадають під юрисдикцію міжнародних кримінальних трибуналів або спеціалізованих національних судів із універсальною юрисдикцією.

Оголошення особи «*persona non grata*» традиційно трактується як відповідь держави-перебування на порушення з боку конкретного представника дипломатичного корпусу. Таке рішення приймає держава-перебування самостійно без обґрунтування причин. Разом з тим, інколи, держави вдаються до такого правового інструменту, як сигналу або засобу зовнішньополітичного тиску, особливо у випадку незадоволення загальною політикою держави-акредитації чи діяльністю її певної установи. Найчастіше «*persona non grata*» оголошують дипломатичних агентів, яких підозрюють у шпигунстві чи для демонстрації політичного протесту. Так, наприклад, у жовтні 2016 р. Індія

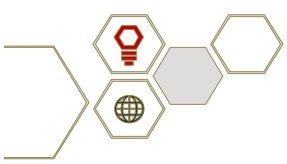
видворила співробітника пакистанської дипломатичної місії Мехмуда Ахтара. Причиною стали підозри щодо його участі у шпигунській діяльності, пов'язаній із витоком інформації оборонного характеру, що стало відомо внаслідок розслідування, проведеного поліцією Делі[12].

Як було вже зазначено, питання притягнення дипломатичних агентів до кримінальної відповідальності є досить складним через існування імунітету, закріпленого у Віденській конвенції 1961 року. Але незважаючи на це, відомі окремі випадки, коли держава-акредитації відкликає імунітет дипломатичного агента задля здійснення правосуддя і збереження добросусідських відносин.

Так, у 1997 році у Сполучених Штатах Америки представник посольства Грузії Георгій Махарадзе, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, спричинив аварію, в результаті якої загинула неповнолітня. У ході судового провадження з'ясувалося, що він неодноразово порушував правила дорожнього руху. Під дипломатичним тиском з боку США уряд Грузії погодився на відкликання імунітету, що дозволило розпочати кримінальне переслідування[13]. Суд у Тбілісі пізніше ухвалив рішення про його звільнення з-під варти[14].

Аналогічний інцидент стався у 2009 році в Сінгапурі, де тимчасовий повірений у справах Румунії Сільвіу Йонеску став винуватцем ДТП, внаслідок якої загинув місцевий мешканець. Зрештою, дипломат був притягнутий до відповідальності та засуджений [15].

Аналізуючи діяльності дипломатів Святого Престолу, варто згадати про Карло Капеллу, співробітника папського посольства у Вашингтоні. Його у 2017 році було відкликано після повідомлень американської влади про перегляд заборонених матеріалів порнографічного характеру, що стосувалися дітей. Раніше подібні звинувачення звучали також із боку Канади. Ватикан відкликав дипломатичний імунітет, після чого в Італії Капеллу засудили до п'ятирічного ув'язнення[16]. У 2019 році Святий Престол знову застосував відкликання імунітету – цього разу щодо Луїджі Вентури, апостольського нунція у Франції,

якого звинувачували у сексуальних домаганнях щодо кількох осіб чоловічої статі[17].

Дані дії Ватикану свідчать про зміну позиції щодо порушень, особливо у сфері сексуальних злочинів, а також про прагнення дотримання загальноприйнятих правових стандартів рівності, прозорості та справедливості.

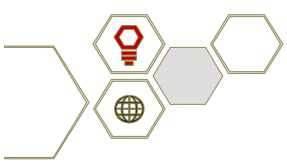
Загалом розглянуті приклади засвідчують, що попри наявність дипломатичного імунітету, принципи справедливості, невідворотності покарання та рівності перед законом зберігають свою актуальність та дієвість. Відкликання імунітету дипломатичних агентів у виняткових обставинах є важливим чинником сприяння відновленню справедливості та захисту інтересів громадян. Водночас незважаючи на дані ситуації сучасна доктрина імунітету від кримінальної юрисдикції дипломатичних агентів, все що потребує вдосконалення із обо'язковим збереженням необхідних гарантії для ефективного функціонування дипломатичної служби.

Висновки. Одним із фундаментальних принципів міжнародного права є гарантування захисту акредитованим дипломатичним агентам, що передбачений у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. Даний принцип гарантує надання імунітету для вільного та ефективного здійснення їх функцій у державі-перебування та дозволяє дипломатичним агентам діяти незалежно і без тиску з боку держави перебування.

Поняття імунітету та юрисдикції ґрунтуються на засадничому принципі рівності держав у міжнародному праві. При цьому, застосування імунітету має розглядатися як виняток, а не правило, і реалізовуватися з урахуванням його особливої природи та обмеженого обсягу.

Імунітет дипломатичних агентів від кримінальної юрисдикції має процедурне значення: він не усуває особистої відповідальності особи за злочини, а лише визначає особливий механізм, за яким така відповідальність може бути реалізована.

З метою попередження зловживань дипломатичним статусом у міжнародній практиці передбачено низку правових інструментів. До таких

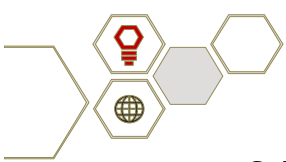

належать: добровільна відмова від імунітету, оголошення дипломатичного агента – «*persona non grata*», а також інші форми дипломатичного реагування. У випадках серйозних правопорушень ці засоби дозволяють державі-перебування ініціювати кримінальне переслідування або видворення представника з її території, з подальшою можливістю притягнення до відповідальності у державі-акредитування.

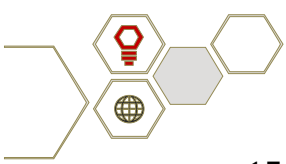
Забезпечення справедливого судочинства, відповідальність за злочини та дотримання принципу невідворотності покарання не суперечать інституту імунітету дипломатичних агентів. Навпаки – вони підкреслюють необхідність його застосування виключно в межах виконання дипломатичних функцій і виключають толерування порушень під прикриттям привілеїв.

Список використаних джерел

1. Сандровський К. К. *Право зовнішніх зносин : навч. посіб.* Київ : Вища школа, 1986. 328 с.
2. Riehle K. P. *Soviet and Russian Diplomatic Expulsions: How Many and Why?* URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08850607.2023.2272216#abstract>
3. Ткаля О. В. *Правовий імунітет в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01.* Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2010. 23 с.
4. Чепель О. Д. Імунітет від юрисдикції дипломатичного агента: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 258–263. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/37.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
5. International Law Commission. *Immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction: Memorandum by the Secretariat*. Geneva, 31 March 2008. 8 p. URL: <https://undocs.org/en/A/CN.4/596>

6. Бегунц А. О. Феномен імунітетів у кримінальному праві України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2022. Вип.34 .С.126-132. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-34-15>
7. Hickey, J.E. Jr. and A. Fisch The Case to Preserve Criminal Jurisdiction Immunity Accorded Foreign Diplomatic and Consular Personnel in the United States. «*Hastings Law Journal*» 1990, Vol. 41.
8. Denza, Eileen, Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 4th Edition, Oxford Commentaries on International Law (2016; online edn, Oxford Law Pro), <https://doi.org/10.1093/law/9780198703969.001.0001>
9. Abba Abdul-Rauf Mahmoud. Safiyanu Sadiq. The Privileges and Immunities of Diplomatic Envoys Under International Law June 2020 https://www.researchgate.net/publication/342130616_The_Privileges_and_Immunities_of_Diplomatic_Envoys_Under_International_Law
10. Abusamra A.L. Possible remedies to prevent the misuse of diplomatic immunity. *Problematyki Prawa Pracy I Polityki Socjalnej*, 2023. 21(4) p.1-17.
11. Шай Р. Особливості кримінального переслідування осіб, які користуються дипломатичним імунітетом. *Європейські перспективи* №2, 2022 с. 62-66. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2022-2/062-.pdf>
12. Espionage case: India declares Pakistan Mission staffer persona non grata. *New Delhi*, 28 October 2016. URL: <https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/espionage-case-pakistan-mission-staffer-declared-persona-non-grata/>
13. Janofsky M. Georgian Diplomat Pleads Guilty in Death of Teen-Age Girl. *The New York Times*. 09 Oct. 1997. URL: <https://www.nytimes.com/1997/10/09/us/georgian-diplomat-pleads-guilty-in-death-of-teen-age-girl.html>
14. Georgian Ex-Diplomat Released. 28.02.2002. URL: <https://civil.ge/archives/101253>

15. Ng M. *ST Explains: What does diplomatic immunity cover and can it be waived?* URL: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/diplomatic-immunity-what-does-it-cover-and-can-it-be-waived>

16. Lamb C. *Analysis: Does the lifting of immunity in France mark a shift in the Vatican's handling of abuse?* *The Tablet*. 09 July 2019. URL: <https://www.thetablet.co.uk/news/11853/analysis-does-the-lifting-of-immunity-in-france-mark-a-shift-in-the-vatican-s-handling-of-abuse->

17. Holy See waives diplomatic immunity for Nuncio to France. *Vatican News*. 08 July 2019. URL: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-07/holy-see-waives-diplomatic-immunity-for-nuncio-to-france.html>